

УДК 821.161.2-3.09 (092 І.Франко)

К.І. Дронь

“АРІАДНИНІ НИТИ”: ПРО ДЕЯКІ НЕПОМІЧЕНІ МІФОЛОГЕМИ В ПРОЗІ І. ФРАНКА

Стаття є частиною праці, в якій здійснено спробу інтерпретації ряду символічних, алегоричних, метафоричних образів, персоніфікацій, антропоморфних персонажів тощо у прозі І. Франка, які втілюють міфопоетичні уявлення про людську долю. Зокрема, досліджується контекстуальне поле функціонування образів клубка та нитки, розглядаються деякі аспекти проблеми міфологізму у прозовій спадщині письменника.

Ключові слова: міфологема, символічний код, інтерпретація, підтекст.

«Звісно, **нитка**, що нас лучила з минушиною, ніколи не переривалася, бо якби раз перервалася, то вже би нам і був капут [...] Звісно, ся минушина не могла пройти без сліду, бо ж її витвором є вдача, спосіб життя, мова, історія народу» [1, т. 29, с. 253], – розмірковує І. Франко, метафорично означуючи тісний духовно-культурний зв'язок між людськими поколіннями звичайним для нас предметом повсякденного вжитку – ниткою. Слушно і влучно зауважив наш геній, бо отою «минушиною» ми й досі частково живемо, розмовляємо, мислимо, сприймаємо світ, вона відлунює до сьогодні у символах поезії, нашому внутрішньому досвіді, асоціаціях, підсвідомості тощо. Інколи просто не замислюємось, що такою, приміром, простенькою «ниткою» найдавніші народи «гаптували» цілі міфи про людську долю і недолю, фатальну приреченість і кохання, життя і смерть людини.

У нашому дослідженні йтиметься про міфологічну природу образів нитки та клубка у художньому світі І. Франка. Спробуємо шляхом уважного відчитування його творів простежити, як ці, майже непомітні на фоні великої та багатогранної художньої прозової творчості, топоси автор «прирощує» до своїх текстів, зберігаючи при цьому за ними глибинний міфопоетичний підтекст і, заразом, наповнюючи їх сенсом реального життя, психологізуючи у феномени індивідуально-духовного виміру персонажів. За образами нитки та клубка простежується цілий комплекс символічних кодів: *код глибинно внутрішнього світу людини* (людської душі, що перебуває за «ширмою» фізіологічно-реального життя); *код любові та коханої жінки* (цілого комплексу емоційно-інтимних відчуттів, пристрасних бажань, поривів, мрій тощо); *код психологічного світу* (феноменів, процесів, порухів та імпульсів людської психіки – свідомості, пам'яті, мислення тощо); *код долі та неволі* (уявлення персонажів про щастя і нещастя, їх вірувань у наперед визначене, суджене життя); *код життя і деяких його аспектів* (єдності народу, сили і влади, впливу на інших); *код смерті*.

Міфопоетичні ремінісценції становлять глибинний стрижень семантики Франкових образів нитки і клубка, адже у них знайшли своє художньо-естетичне вираження важливі, завжди актуальні екзистенційні питання про людську долю, душу, відчуття, життя загалом. Письменник звертається саме до античної міфології, в якій ці абстрактно-узагальнені світоглядні поняття персоніфікувались відповідно у міфологічних постатях богинь Мойр та матеріалізувались у вигляді Аріадниного клубка любові. Митець із високою культурологічною обізнаністю, великим і багатим досвідом дослідника «людових вірувань» найдавніших часів і народів просто не міг оминати один із головних аспектів народнопоетичної «онтології» – проблему трансцендентно-ірреальної запрограмованості, напередвизначеності людського життя. Вочевидь, саме тому (чи то свідомо, відповідно до авторських ідейно-художніх задумів, чи то мимовільно, міметично-спонтанно, коли спрацьовує «велика ресорпційна сила нижньої свідомості [...], *здатна* [курсив мій. – К. Д.] видобувати ті глибоко заховані скарби своєї душі і давати їм вираз у зрозумілих для кожного словах» [1, т. 31, с. 62-63] словами самого Франка) в його художньому універсумі на основі міфологічно-фольклорних структур появляються оригінальні поетичні образи-символи нитки (ниток) та клубка.

У давньогрецькому міфі Аріадна – дочка критського царя Міноса – врятувала свого коханого, славнозвісного шукача золотодайної Колхіди Тесея, коли той потрапив у лабіринт із жахливою потворою Мінотавром на острові Крит, давши йому чарівний клубок ниток, який допоміг знайти вихід [2, с. 128-130]. Мойри – богині долі, приреченості, фатуму, втілення темної, невидимої сили. Найбільш поширений міф про трьох богинь-сестер: Лахесіс витягає жереб людини ще до її народження, Клодо пряде життєву нитку людини, визначаючи тривалість її життя (обірветься нитка – закінчиться життя); ніхто не має змоги змінити напророченої мойрами долі, бо третя сестра, Атропос, все, що призначили людині її сестри, заносить у довгий сувій, а що вже занесено у сувій долі, – те неминуче, невідворотне [2, с. 12-13]. На одному функціонально-естетичному рівні із грецькими мойрами стоять римські парки і Камертони, скандинавські норни і валькірії, хетські богині долі, слов'янська Доля. Зокрема, в українській фольклорній традиції існує протиставлення Долі й Недолі, причому образ нещасливої Долі має цілу низку семантично споріднених персоніфікацій – Біда, Горе-Нещастя, Журба, Лихо, Злидні та інші [3, с. 472]. Мотив про прядіння долі як нитки органічно вкорінений у давньогрецькі вірування, що матір'ю Мойр є богиня необхідності Ананке, яка крутить «світове веретено» (останній образ співвідносить мотив прядіння людської долі з образом світової осі) [3, с. 472].

Фольклорно-міфологічний образ нитки в наших предків пов'язаний із темою життя і смерті, а також із уявленнями про людську душу. «Через “нитку” відбувається сполучення між небом і землею. У численних прикладах нитка виступає агентом різного роду перетворювань, при цьому виразно відчутний її зв'язок із “нечистою

силою”. Згадаймо хоча б відоме повір’я про здатність відьми (чорта) перекидатися клубком ниток» [4, с. 334]. І. Франко наводить у своїй фольклористичній розвідці «Людові вірування на Підгір’ї» записане на Бойківщині повір’я про образ нитки як своєрідної сполучної ланки між небом і землею, по якій образно переміщується людська душа із землі на небо в момент смерті: *«Там, де земля кінчиться, а небо починається [...] є глибока пропасть, а через ту пропасть перекинена кладка така вузенька, як ниточка. То душа мусить іти по тій кладці. Отже ж, котра душа в Бога щаслива, то перейде так, як павук по павутині, а котра грішна, то зараз із тої кладки впаде і полетить просто в безодню до некла»* [5, с. 163]. Такий незвичайний перехід фігурує й у чарівних казках у вигляді своєрідної переправи через річку. Так, М.-Л. фон Франц наводить яскравий епізод (казка «Принц Перстень»), коли чарівний дух-помічник героя перекидає через річку катушку із золотими нитками, яка, своєю чергою, магічно розкручується доти, поки незвичайні нитки не утворять міст, по якому можна було б безпечно перейти на протилежний берег [6, с. 144].

За українськими народними віруваннями, значна кількість заплутаних ниток є показником людських гріхів. «За грішником котяться клубки і тягнуться нитки» [4, с. 334], – наводить яскравий фразеологічний вислів А. Войтович. Визначальний вплив на асоціативно-смысловий зв’язок нитки долі з людською душею мав той фактор, що давні українці поняття душі людини ототожнювали з її життям і долею взагалі. М. Грушевський стверджує, що «в народних переказах або поетичних творах ідея долі так щільно зливається з ідеєю життя людини, її істотою, її “душею”, що вона тратить всяку окремішність, являється тільки абстракцією життя – того, що присуджено людині тими силами, які кермують її життям: предками, “родом”, “роженицями”, матір’ю, Богом, “усудом” чи взагалі ближче невиясненою правлячою силою» [7, с. 339-340]. Отож «нитка долі» виступає своєрідною народнопоетичною парафразою душі і життя людини.

Образ клубка як чарівного проводиря – невід’ємний сюжетно-композиційний елемент казок: він виконує конструктивно-організаційну функцію, оскільки за його допомогою розгортається незнаний для героя простір, а саме розмотування нитки із клубка створює рух, динаміку, «життя» в казковому світі. Відомі також казкові мотиви про три пір’їни, три яблука, три стріли, які летять, котяться відповідно у різні сторони світу, вказуючи, подібно до «клубка», потрібний шлях. Такі образи виникають через незнання шляху, невідомість простору і слугують героям «способом вгадування, який вбезпечує можливість певного вибору» [6, с. 55]. Чарівний клубок – це метафоричний образ невпинного помічника, який магічно котиться і зупиняється тільки тоді, коли здійснене призначення – досягнута потрібна точка простору, куди мав потрапити герой. Відомий дослідник В. Пропп відносить його до категорії чарівних предметів [8, с. 190]. Загалом, казковий клубок належить до феноменів «іншого», чудесного світу. «Своїм», реальним для героя стає тоді, коли від нього починає залежати людська доля. На основі різноманітних міфопоетичних уявлень у світовій культурі виникає

універсальний символ нитки, який узагальнено починає уособлювати «зв'язок між будь-якими аспектами буття світу – духовним, біологічним, соціальним та ін.» [2, с. 339], – стверджує Х. Керлот.

У тих версіях грецького міфу, за якими Мойри є дочками богині правосуддя Феміди (і Зевса), ідея долі трактується як суд, а також зважування долі [3, с. 472]. «Доля може записуватися на листках священного дерева (у деяких традиціях Північно-Східної Азії), у спеціальній книзі (фати, які пишуть, за Тертуліаном, китайські уявлення про книги долі, які зберігаються у потойбічному світі і свідчать про основні події у житті людини, термін життя кожної людини, а також у різних народів світу відомі приказки типу “На роду написано”), уявляється у вигляді якогось предмета (приміром, поліна, що горить, – грецький міф про Мелеагра, чи свічки, яка асоціюється із дорогою, шляхом, подорожуваннями, водами потойбічної ріки [...] Вважалось, що у кожної людини є своя зірка, яка народжується і помирає (падає) разом із нею» [3, с. 472-473].

У своїх прозових творах І. Франко оригінально обіграє різні міфологічно-фольклорні мотиви, творчо розвиває їх та майстерно втілює світоглядно-естетичне поняття долі у безпосередніх персоніфікаціях, конкретно-чуттєвих образах, творить на основі давніх уявлень про долю як живу істоту (богиню чи бога) ірреальних антропоморфних персонажів, які асоціативно керують життям персонажів. Наприклад, *«І Андрієві видався отець уособленням його судьби, повеліваючої, неумолимої і мовчачої, а однак ж ласкавої, як отець»* або *«[...] мусив розстатися і іти [Андрій Петрій. – К. Д.], куди його вела його німа судьба»* [1, т. 14, с. 27] («Петрії і Довбушуки»); *«Той, що важить правду й неправду, важить тепер його добрі і злі діла»* [1, т. 16, с. 153] («Захар Беркут»); *«Бачите, я вже одною ногою в могилі; не нині, то завтра перед богом на рахунок стану!»* [1, т. 16, с. 322], – говорить отець Чимчикевич («Чума»); *«Але Киселевський вже не діждався тієї хвили, коли колесо долі мало щасливо обернутися для нього [...]»* [1, т. 17, с. 377] («Лель і Полель»); *«Тоньо не мав ясного поняття о суді. Живо почувуючи, що тим людям сталася кривда, боявся суду, як якоїсь сліпучої караючої сили, і бажав направити зло»* [1, т. 18, с. 337] («Не спитавши броду»); Олімпія Торська для отця Нестора *«сталася прокляттям його життя, його фатальною зіздою»* [1, т. 19, с. 229] («Основи суспільності»); *«Свічка меркоче, мов догасаюче життя»* [1, т. 19, с. 300] («Основи суспільності»); зустріч Регіни Стальської та Євгена Рафаловича автор образно зумовлює *«якоюсь примхою долі»* [1, т. 20, с. 272], а Регіна запитує Рафаловича: *«Ти читав у книзі призначення? Ти знаєш, чи справді було для нас призначено щось інше, ніж те, що маємо?»* [1, т. 20, т. 277] («Прехресні стежки»), *«То я [пан Освіцінський. – К. Д.] вже не знаю, як там йому то пан-біг милосердний порохує. Певно, на добрий руваш не закарбує»* [1, т. 22, с. 496] («Гуцульський король»). Поетичні уявлення про долю у Франка пов'язані з ворожіннями, пророкуваннями. Так, *«старий-престарий дід з білою, як молоко, до*

пояса бородою» ворожить Богдану Хмельницькому – «що тобі *суджено*, того не минеш», а гетьман запитує: «Умієш читати в тій темній книзі, де записана наша *судьба*?» [1, т. 21, с. 142] («Хмельницький і ворожбит»). Як бачимо, міфопоетичні ремінісценції становлять глибинний струмінь творення Франкових образів-символів, які втілюють художньо-естетичне поняття людської долі, зумовлюючи виразне прочитання його прозових текстів у контексті міфології та фольклору.

Давньогрецький мотив про клубок долі та українське народнопоетичне протиставлення Долі – Недолі прочитуються у повісті «Для домашнього огнища». В інтерпретації міфологічно-фольклорних мотивів, зокрема їхнього негативного, фатального аспекту, І. Франко підкреслює раптово-несподіваний процес перевтілення щасливої долі головних персонажів у недолю – у щось невідоме і екзистенційно небезпечне, але неминуче, невідворотне, що образно «обпутало» персонажа, загрожуючи і посягаючи на основну цінність його життя – родину, зумовлюючи погасання «домашнього огнища»: «Що зробить [капітан Ангарович. – К. Д.] тепер, як розмотає той *проклятий клубок*, що його обпутав, про се не думав» [1, т. 19, с. 117]. Своєрідна метаморфоза відбувається на рівні підтексту: на основі народнопоетичних уявлень, що, буцімто, нечиста сила здатна перекидатися у клубок ниток, автор сугерує у контексті свого твору перетворення «злого духу», який літає над домом капітана Ангаровича і поступово затроює гармонійну сімейну атмосферу [1, т. 19, с. 64], «якоїсь *марюки*», подих якої персонаж починає відчувати за спиною з моменту, коли покидає «домашні пороги» [1, т. 19, с. 78], демонічних «*фурій*», які втілюють для Анелі Ангарович «вбожество, недостаток» [1, т. 19, с. 85] у «проклятий клубок». У цьому випадку можна говорити про реміфологізацію античної міфологеми та міфологізацію на основі українських народних вірувань. Відтак міфопоетичний образ клубка набуває у Франка функціонального статусу узагальнено-збірної метафори, змінюючи на рівні семантики свою доленосну значущість на демонічно-ірреальну фатальність. Внутрішньому мовленню Ангаровича міфологізування надає певної афористичності, а автору слугує художнім засобом відображення світоглядних уявлень персонажа. Образ «проклятого клубка» є художньо-естетичною формою, якою письменник втілює максимальне згущення екзистенційного болю в індивідуально-психологічній площині людської свідомості, безпорадної перед логікою трансцендентного та пригніченої хтонічно-ірреальними силами, що заповзялися руйнувати усю ту гармонію, яку персонаж плекав у найпотаємнішому закутку свого внутрішнього світу.

Частково реміфологізує І. Франко міфологему «Аріаднині ниті» і підпорядковує її автохтонну семантику загальній психологізації свого оповідання «Із записок недужого», видозмінюючи універсальний образ в оригінальну художню деталь, причому фактурну, основну в зображенні своєрідної «філософії» внутрішнього світу людини, яка втратила пам'ять. Підтекстовий міфопоетичний образ лабіриту на острові Крит,

у який потрапив герой Тесеї, у літературному дискурсі аналізованого твору модифікується сучасним емоційно-особистісним та морально-етичним вектором життя головного персонажа, набуваючи символічно-психологічного значення людського забуття, відчуття безодні часу. Своєрідні «записки» у вигляді щоденника призначені стати, згідно із задумом головного персонажа, запорукою збереження минулого життя, асоціативно розщепленого хворобою на окремі уривки, образним сховком його пам'яті, цілісності особистісного «Я» перед загрозою небуття: *«Може бути, що се станеться **ниткою Аріадни**, котра виведе мене з темного лабіринту забуття»* [1, т. 15, с. 202]. Із міфу про подорож Тесея на острів Крит письменник запозичує лише одну сему – нитка Аріадниного клубка, вказуючи правильний шлях, веде героя до виходу, – тобто зберігає первинне функціональне призначення самої «нитки», а відтак образно означає цією міфосематомою уривки людської пам'яті, спогади, асоціації, які виринають із минулого життя «недужого» персонажа. В уявленнях останнього, «Аріаднина нить» призначена здійснити прорив із «заслони забуття», зумовленого таємничою долею. У контексті аналізованого твору міфологеми про нитку Аріадни та долю перехрещуються, накладаються одна на одну і в єдності зумовлюють внутрішню тривогу персонажа перед майбутнім, коли позаду залишається невідоме минуле: *«За тою заслоною забуття лежить щось таємниче, щось, може, гарне і обіцяючи, а може, страшне, але на всякий спосіб щось глибоко зв'язане з цілою моєю **долею**»* [1, т. 15, с. 202]. Свій неспокій персонаж не може пояснити інакше, як передчуття невідоротної і невідомої долі.

Подібно трансформує І. Франко міфологічний смисл призначення «Аріадниної ниті» в інших прозових творах. Вона постає виразною парафразою людських спогадів в епізодах, де герої намагаються щось пригадати. У такому випадку міфологічна сутність топосу завуальована. *«А тут у мене в голові починають мов якісь **нитки** нав'язуватися, починає робитися ясно»,* – говорить баба Орина, пригадуючи події тієї ночі, коли зникла Фрузя. Міфологічний мотив про нитку Аріадни позбавлений глибинного функціонального змісту. Автор уводить цю універсалію автоматично, мимовільно – у ролі міфеми (лише як деталь цілого міфологічного сюжету), інтертекстуального або архетипного елемента, прагнучи до стилістичної лаконічності і, водночас, універсальності у творенні художньо герметичних конструкцій. Натомість внутрішня суть міфеми актуалізується рецептивними уявленнями, асоціаціями, фантазіями читача. Затирається міфологічна семантика образу нитки також в оповіданні «Гава і Вовкун»: *«А Гава, мов п'явка, всисаючися в те болюче місце його споминок, торочив даліше **нитку** за **ниткою**, пасмо за пасмом»* [1, т. 18, с. 166]. «Нитки» та «пасма» слугують парафразами людських неприємних, емоційно-негативних спогадів. Вони фігурують як експозиційні, вихідні елементи цілого наступного градаційно-порівняльного ряду, структурно-семантичними відповідниками «ниток», «пасм» в якому стають наболілі епізоди із минулого життя – «тяжкі часи», «кепські заробітки», банкрутство тощо.

Метафоричне «виторочування» композиційно паралеліює з монологом Гави, в якому визріває внутрішньо-експресивне напруження, найбільш наелектризований момент: *«І Гава урвав ту бурливу бесіду і, припавши лицем до землі, тяжко захлипав»* [1, т. 18, с. 167]. Це спроба Франка «озвучити» людську душу, давши можливість персонажу в найбільш екстремальний момент життя самому розказати про себе, своє життя.

Зворотно-інверсійну спрямованість руху «нитки Аріадни» (тобто нитка образно повинна знайти вхід, а не вихід) знаходимо в новелі «Маніпулянтка»: *«Я бажаю тільки вхопити одну **ниточку**, що веде до клубка, а потім ціле життя, всі свої сили присвятити на здобування того, що іншим щасливіша **доля** дарує без труду»* [1, т. 18, с. 45], – пише у своєму інтимному листі до головної героїні твору незнайомий закоханий персонаж. Таким чином, персоніфікований клубок візуалізує образ жінки у свідомості незнайомця. Наведені образи-порівняння Франко творить за принципом протиставлення до фольклорно-міфологічного тексту-джерела, по-мистецьки обігруючи первинну семантику і частково проектує її на бажання анонімного залицяльника будь-що-будь знайти «вхід» у жіноче серце. В епістолярному мовленні закоханого міфологеми нитки і клубка набувають статусу алегоричних фігур і виконують допоміжну роль у висловленні його палких мрій, зумовлюючи загальне інтимне звучання тексту анонімного послання. Міфологізоване порівняння жінки із клубком – своєрідна інакомовність закоханого чоловіка, який прагне піднесено-романтично озвучити свої найпотаємніші бажання та пориви. У ремінісцентно-смісловому полі образів клубка і нитки любові автор майстерно вводить міфологічний мотив дарування щасливої долі та судженого життя. Цим він мотивує двовимірне сприйняття образу клубка: з одного боку, на рівні міфологеми про долю, випрадену богинями Мойрами (тоді «клубок» слугує парафразою долі персонажа), з іншого – на рівні міфологічної любові Аріадни (в такому разі «клубок» уособлює жінку).

Міфологеми нитки долі письменник оригінально гіпертрофує у хронотоп «дуклянської дороги», виділяючи його у концепції художнього універсуму повісті «Захар Беркут» як важливий символ єднання українського народу. У тісному котекстуальному зв'язку із цим образом трактується образ «золотої нитки» на морально-етичному та ціннісно-світоглядному рівні життя Захара Беркута: *«“Життя лиш доти має вартість, – говорив він частенько, – доки чоловік може помагати іншим. Коли він стає для інших тягарем, а хісна ніякого, тоді він уже не чоловік, а завада, тоді він уже й жити не варт. Хорони мене боже, щоб я коли-будь мав статися тягарем для інших і їсти ласкавий, хоч і як заслужений хліб!”* *Ті слова – то була провідна, золота нитка в житті Захара Беркута. Все, що він робив, що говорив, що думав, те робив, говорив і думав він з поглядом на добро і хосен інших, а поперед усього громади»* [1, т. 16, с. 40]. Фольклорно-міфологічний образ «нитки» долі, призначеної вищими трансцендентними силами, слугує метафорично-символічною ілюстрацією морально-гносеологічного максимуму, громадських ідей і почуттів гуманного обранця, ватажка

громади. «Золота нитка» фігурує у функції метонімічної форми оприявлення одного аспекту цілої долі персонажа, адже Франко наголошує, що це «провідна, золота нитка», залишаючи в підтексті, на домисел читача всі інші доленосні «нитки» Захара Беркута. Цей образ стилістично місткіший і важливіший в інтерпретації основної морально-ціннісної сентенції життя Захара Беркута, ніж цілий абзац. Можливо, саме тому автор уводить його у кінці абзацу як своєрідний образ-підсумок, символіко-понятійний код, у сугестивно-смисловому полі якого в ході сюжету виростає інша його світоглядна домінанта – хронотоп «дуклянської дороги». Останній локус образно-метафорично розширює ідею, закладену в основу трактування «золотої нитки». Уся праця Захара Беркута «довгі літа» була спрямована на розбудову безпечного та сприятливого простору для розвитку й укріплення народного добробуту – «дуклянської дороги», яка порівнюється із *«живою ниткою»*, «що в'язала до купи дітей» [1, т. 16, с. 43] одного народу, розбитого між різними державами.

Із протилежним значенням образ золотої нитки появляється у повісті «Не спитавши броду»: *«Як гаряче бажала я не раз вмерти молодою! Особливо літом, під час бурі, ціла суть моя починає якось розкішно тремтіти, проймається якимось тривожним і радісним прочуттям. Мені снилося, що отак серед живої розмови, серед... серед любощів і поцілуїв простягається з неба золота нитка прямо в мою груди, – без грохоту, без болю, без дрознення я паду нежива»* [1, т. 18, с. 409]. Герметичний образ творить асоціативні паралелі із фольклорною «ниточкою-кладкою», по якій, за «людовими віруваннями», повинна перейти людська душа після смерті на небо, цим разом істотно трансформуючи міфосемантичний код. Якщо «золота нитка» Захара Беркута ідентифікується із самим життям і щасливою долею, то для Густі Трацької вона втілює фатальний аспект – бажання померти *«замолоду, в цвіті віку і сили»* [1, т. 18, с. 409]. Франко трактує її як метафоричне метеорологічне знаряддя смерті, а сам образ золотої нитки співвідноситься швидше з явищем грому і блискавки.

У новелі «Терен у носі» І. Франко трансформує античну міфологему нитки долі у метонімічну деталь, якою творить оригінальний психологічно-символічний малюнок душі, думок та відчуттів грішної людини перед смертю. *«Все мені здається, що на мні тяжить якась провина і не пускає мою душу від тіла. Кілько разів дивлюсь, як сонечко сідає за горою, все мені видається, що там хтось золотими ключами замикає браму передо мною»* [1, т. 21, с. 377], – пояснює свій стан Микола Кучеранюк. Відтак, «людові вірування» про грішну душу, яка не може перейти по тоненькій кладці-ниточці у потойбічний світ, слугують вже виразним внутрішнім імпульсом розвитку подій: сам персонаж стверджує, що в *«парубоцькі часи»* був *«найгірший забіяка в селі»* [1, т. 21, с. 378] – з його вини навіть помер один селянин. У підтексті авторської оповіді відчитується народна приказка – *«за грішником котяться клубки і тягнуться нитки»*. Народнопоетичне порівняння кладки між світами як тоненької ниточки реміфологізується в

оригінальний авторський символ ниток як органічного складника людської душі. На рівні прихованого міфопоетичного смислу образні нитки душі співвідносяться з давньогрецькими лініями долі, випряденими-напророченими богинями Мойрами. Неспокійні сні, видіння ясенівського втопленика у Черемоші, постійне відчуття себе як вже мертвого між живими, як «відлученого» від земного світу, «чужинця» серед своїх – усе це візуальні показники внутрішньої суперечливості, неясної свідомості і пам'яті, дисгармонії емоційно-чуттєвої сфери, розладу спокійного плину спогадів, які почали спонтанно вриватися у життя Миколи у вигляді привида-потопельника. Весь цикл людських переживань, внутрішніх потрясінь, пережитих жахів, нестримного бажання смерті і прагнення розкаятися, постійного страху і неспокою на символічному рівні твору сприймається суцільною метафорою грішної людської душі. Сюжет розгортається у двох площинах – зовнішньо-подієвій та внутрішньо-психологічній. Автор зображує найбільш напружений і важливий період життя Миколи Кучеранюка – його передсмертно-агоністичний стан. Образ нитки як невід'ємний атрибут людської душі у ході сюжету автор неначе завуальовує, щоб у розв'язці підсумувати, узагальнити усю попередню душевну драму грішника «вже готовою» художньою універсалією – «заплутаними нитками», що, своєю чергою, асоціативно ведуть до «клубка» замученої екзистенційним болем душі людини. Таким чином, І. Франко, його ж словами, «веде нас від цілості до часті, відси до ще меншої часті і так далі, аж до якоїсь дрібної точки, в котрій, власне, чи природно, чи тільки переносно лежить уся увага його твору. Є се так названий з французької пуант (pointe), так сказати, вістря, яким закінчується твір» [1, т. 31, с. 69]. Тільки публічне виговорювання своїх провин перед односельчанами та родиною дає бажаний результат: «[...] немов якісь **давно порвані нитки** в його душі розмотуються, **порядкуються наново**» [1, т. 21, с. 390] – символізуючи своєрідне навернення первинної чистоти духу. Народнопоетичний мотив вільного переходу у «той світ» очищеної від гріхів людської душі відлунює у закінченні новели: «...Коли другого ранку сини заглянули до нього [Миколи Кучеранюка. – К.Д.], він був уже небіжчик. Його лице роз'яснилось і виглядало, як образ спокою і задоволення. Видно, й душа його перед смертю знайшла здавна пожаданий мир» [1, т. 21, с. 390]. Як бачимо, автор запозичує цілий міф про душу-долю, частково реміфологізуючи міфосемантему нитки у важливу естетично-психологічну категорію, за допомогою якої візуалізує багатогранність внутрішнього світу людини.

Глибинне занурення у духовно-психологічне життя персонажів, творення містично-фантастичних образів, амбівалентного, двоаспектного художнього світу, в якому за реаліями прочитується глибинний філософський підтекст, відлунюють різноманітні міфопоетичні ремінісценції, введення у реальне життя персонажів ірреально-містичних явищ, підпорядкування долі героїв вищим трансцендентним закономірностям тощо – усі ці ознаки на початку 80-х років у прозовій творчості І. Франка означили нову тенденцію – «поглиблення літератури», яке письменник назве «ідеальним реалізмом». «Вірне те, що література в міру дозрівання поглиблюється, –

але вияснено ж собі характер того поглиблення! Воно йде не від індивідуальної психології до соціології, а навпаки, від соціології до індивідуальної психології, – читаємо в І. Франка. – Коли в чому, то власне в глибині та тонкості психологічного аналізу, в тій неохибній яснозорості в сфері найтемніших глибин людської душі лежить безсмертна вартість [...]» [1, т. 34, с. 363-364].

Ото ж бо, звертаючись до античної (без сумніву, і світової) та української міфології і фольклору як до джерел образного втілення, персоніфікації людської долі, матеріалізації відчуття любові і творчо розвиваючи народнопоетичне розуміння запрограмованості людського життя, І. Франко творить оригінальний ейдос нитки та клубка, оновлює міфосемантичну парадигму семами життя та смерті, людської душі, пам'яті, мислення, свідомості, спогадів, жінки, екзистенційного болю людини. Письменник посилює міфологічно-казковий зв'язок образів клубка і нитки із світом ірреально-магічного, гармонійно зв'язує їх із людським несвідомим, майстерно психологізує і перетворює ці топоси у художньо-естетичні константи людської психіки, а відтак використовує як оригінальні художні засоби вираження багатогранності внутрішнього світу персонажів. Важливим є те, як обіграє письменник первинну семантику міфологем, позаяк окремі їх смислові аспекти впливають на формування колізій, становлять глибинний струмінь розв'язання конфліктів, відтінюють у позитивних чи негативних подіях у житті персонажів, формують їхні ціннісно-світоглядні позиції.

1. *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1979-1986.
2. *Кун М.* Міфи давньої Греції / Перекл. з рос. О.М.Іванченко. – К.: Котигорошко, 1993. – 267 с.
3. *Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2 т. / Под ред. С.А.Токарева.* – М.: Сов. энцикл., 1987. – Т. 2. К– Я. – 719 с.
4. *Войтович В.* Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
5. *Франко І.* Людові вірування на Підгір'ї // Етнографічний збірник. – Львів: НТШ, 1898. – Т. 5. – 267 с.
6. *Франц М.-Л. фон.* Психология сказок. Психологический смысл мотива искупления в волшебной сказке. – СПб: Б. С. К., 1998. – С. 5-220.
7. *Грушевський М.С.* Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. / Упоряд. В.В. Яременко. – К.: Либідь, 1993. – Т. 1. – 392 с. („Літературні пам'ятки України”).
8. *Пропп В.Я.* Русская сказка. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. – С. 173 – 236.
9. *Керлот Х.Э.* Словарь символов. – М.: «REEL-book», 1994. – 608 с.

Summary

An the article we interpret symbolic, allegorical, metaphorical characters of the Ivan Franko prose, that embodies mythicalpoetic notions about human destiny and love. We investigate their contextual functions, study some aspect of the problem of mythologism in the prose works of the writer.

Key words: mythologems, interpretation, symbolic code, subtext.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.2006 р.